Příloha k dokumentu „Sociální rozměr Evropské unie - Výzvy v sociálně-zdravotní oblasti pro Evropskou unii po roce 2020“
(výňatky z analytické části dokumentu Evropské komise[1])

1. Sociální rozměr EU

Evropská unie je místem pro život s prosperitou a blahobytem, poskytuje nejvyšší úroveň sociální ochrany ve světě a vysokou kvalitu života a nejlepší podmínky pro lidský rozvoj. Rozdíly mezi jednotlivými členskými zeměmi EU jsou však značné. Evropané jsou v současnosti spokojení, ale pokud jde o budoucnost, mají obavy a znepokojení. Ve střední a východní Evropě je tomu tak především v důsledku rychlé transformace 90. let, v ostatních zemích zejména v důsledku krize z konce prvního desetiletí 21. století.

Další vývoj v Evropě ovlivní v budoucnosti zejména rychlé a výrazné změny:
- demografické stárnutí obyvatelstva,
- nové modely rodinného života,
- rychlá digitalizace,
- nové formy práce,
- dopady globalizace a urbanizace.

Lze pozorovat výrazné trendy společenských změn, které představují nové příležitosti pro sociální charakter EU:
- svobodná volba,
- zdravější a delší život obyvatel,
- lepší životní podmínky,
- inovativnější a otevřenější společenství.

Tyto trendy vyvolávají nové otázky: Jsou tyto příležitosti dostupné všem lidem v EU? Jsme dobře připraveni na tyto změny? Tempo a složitost změn totiž vyvolávají pocit a riziko diskontinuity, nejistoty, někdy i nespravedlnosti, popřípadě nerovnosti.

Existují různá pojetí sociální Evropy. Evropská unie má sociální rozměr od počátku spojen s hospodářskými ambicemi (zlepšení pracovních podmínek, životní úroveň, rovnost žen a mužů v práci). Ústředním cílem bylo od Římské smlouvy z roku 1957 stejné odměňování mužů a žen, později s rozvojem jednotného trhu a konceptem občanství EU rovné podmínky a základní práva všech pracovníků v EU. Od 60.let 20. století se postupně v EU realizuje Listina základních práv EU. Nadešel čas pro diskuse o sociálním rozměru EU. V první dekádě 21. století byla EU zaměstnána „hašením požárů“, nyní je nutno se po proběhlých krizích zamyslet a vyvodit z nich závěry. V nadcházející debatě je nutno definovat sociální rozměr Evropy.

2. Nynější sociální situace v EU

Rozdíly mezi zeměmi a regiony v EU přetrvávají. Sbližování a zvyšování životní úrovně členských zemích EU, ke kterému mělo docházet prostřednictvím fondů EU, se v posledních letech téměř zastavilo, protože nejúspěšnější země EU se vyvíjejí rychleji. K rychlejšímu rozvoji dochází zejména ve venkovských oblastech.

---

[1] Diskusní dokument O sociálním rozměru Evropy. Brusel, Evropská komise 2017. 36 s. ISBN: 978-92-79-68495-1. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/reflection-paper-social-dimension-europe_cs.pdf

Mezi členskými zeměmi EU existují dále rozdíly týkající se zejména

- systémů sociální ochrany a sociálního zabezpečení (pomáhají omezovat nerovnosti v příjmech obyvatel),
- rizika chudoby, která ohrožuje čtvrtinu obyvatel EU, zejména dětí (cíl z roku 2010, aby se počet osob ohrožených chudobou snížil o 20 milionů, nebyl dosažen),
- vzdělání obyvatelstva.

V důsledku krize z roku 2008 je ve většině členských zemí EU stále

- vysoká míra nezaměstnanosti,
- vysoké zadlužení veřejného sektoru,
- nedostatek peněz v mnoha rodinách.

Významnou roli při překonávání krize v EU sehrává vzdělávání, které je také důležitou součástí přípravy na budoucnost. Čtvrtina obyvatelstva Evropy však má potíže při vzdělávání (zejména s čtením, psaním a digitálními dovednostmi), ačkoliv část obyvatel dosahuje excelentních výsledků vzdělávání.

3. Faktory očekávaných změn do roku 2025:

- lidé žijí zdravěji a déle (delší doba života v důchodu, větší naděje na dožití vyššího věku, Evropané jsou nejstarší populací na světě),
- snižování počtu dětí,
- stárnutí populace (více lidí ve věku 65+ než dětí do 14 let, v roce 2030 bude Evropa částí světa s nejstarší populací),
- zvyšující se nemocnost obyvatelstva,
- dopady na veřejné politiky a sociální služby, pečovatelství a zdravotnictví:
    - více nových pracovních míst,
    - více než třetina lidí ve věku 65+ žije sama,
    - více než 75% lidí ve věku 75+ jsou závislí na neformální péči,
    - každý šestý senior žije v chudobě (nízké důchody, především žen z důvodu nedostatku počtu odpracovaných let),
- problémy s finanční udržitelností systémů sociálního zabezpečení a veřejných rozpočtů (vzrostou výdaje na důchody, zdravotní výkony, dlouhodobou péči),
- pokles podílu Evropanů na veškerém obyvatelstvu Země,
- nebezpečí mezigenerační nerovnosti,
- nové životní styly a různorodější společnost (převážně důsledek demografických a populačních změn):
    - porodnost klesá, ale touha po dětech je častěji nenaplněna,
    - rozpady manželství, nové formy partnerských vztahů,
    - oslabování role rodiny a rodinných vazeb,
    - častější nezávislý život s větším rizikem sociální izolace,
    - zvyšování počtu jednočlenných domácností,
    - problémy rovnováhy mezi pracovním a soukromým životem,
    - vyšší riziko chudoby v jednočlenných domácnostech a rodinách s jedním rodičem,
    - rovnost žen a mužů se přibližuje, ale úplná rovnost většinou ještě není realitou,
    - ženy obvykle nezastávají řídící pozice v ekonomice a politice,
    - nedochází k účinné integraci imigrantů,
    - častější studium a zaměstnání v zahraničí,
    - stále více lidí žije ve městech (zvyšující se urbanizace),

- společnost se stává komplexnější (proměnou rodinných, sociálních a náboženských vazeb),
- rozšiřující se globalizace ovlivňuje větší rozmanitost společnosti:
    - obohacuje společnost, podněcuje zvídavost lidí,
    - vzbuzuje obavy o kulturní a společenskou identitu, strach z kulturních a sociálních rozdílů obyvatel, nejistotu o možnosti dialogu mezi skupinami lidí,
    - působí na příklon k individuálním hodnotám a odloučeným kulturám,
    - vyvolává větší zaměřenost na jednotlivce a konzumenta než na společnost jako celek,
    - způsobuje problémy s tolerancí a úctou k druhým,
    - přináší nové formy sociální angažovanosti a občanské participace, mimo jiné prostřednictvím volnočasových a kulturních aktivit a nových technologií,
- svět práce nabývá nové podoby,
- nová sociální rizika – je třeba modernizovat systémy sociálního zabezpečení a celoživotního učení,
- lidé očekávají řešení existujících problémů, například zejména:
    - prioritní: zaměstnanost a sociální politika,
    - nespokojenost s tím, jak se obavami lidí zabývá EU i vlády členských států EU,
    - rozhodování orgánů EU i vlád členských států EU.

V souvislosti s novou podobou pracovního světa vyvstávají otazníky nad tím, do jaké míry budou pracovní místa v budoucnu kvalitní z hlediska výdělků, jistoty zaměstnání a pracovních podmínek. Změnami jsou ovlivňovány také sítě sociální pomoci, dávky, penzijní systémy, péče o děti či zdravotní péče. Důsledkem změn může být rovněž uzpůsobování pracovní doby, doby odpočinku a požadavků na zdraví a bezpečnost. Ve společnosti obecně se objevují nové sociální problémy (např. stres a deprese, obezita, nemoci související se stavem životního prostředí nebo závislost na technologiích) a přidávají se k problémům, které již existovaly dříve (sociální izolace, duševní nemoci, drogy a alkohol, kriminalita a nízká bezpečnost). V sázce je schopnost orgánů veřejné moci, firem a jednotlivců na tuto situaci reagovat a přizpůsobit se jí.

4. Další cesta EU:

- posílit postavení občanů,
- utvářet silnou společnost,
- podporovat rovnost příležitostí (investovat do dětí, mladých lidí, do celoživotního učení),
- umožnit flexibilní přechod do jiných povolání,
- prodloužit život lidí ve zdraví (prevence, lepší pracovní podmínky, péče ve stáří),
- dosáhnout rovnosti mužů a žen,
- realizovat aktivní začleňování,
- bojovat proti diskriminací,
- napomáhat mobilitě,
- provádět integraci migrantů,
- není jediný univerzální přístup pro celou Evropskou unii, jednotlivé země se mohou vzájemně lišit,
- jednotlivé evropské země se mohou od sebe vzájemně inspirovat a učit,
- umožnit, aby EU společně prohloubila sociální rozměr,
- přehodnotit rovnováhu mezi pravomocemi EU a členských států EU u všech čtyř nástrojů (v oblasti právních předpisů, spolupráce, poradenství, financování).

Změny v EU je lépe zavádět preventivně. To ale neznamená, že sociální modely a systémy sociálního zabezpečení členských států EU musí být totožné. Jejich trhy práce a sociální systémy však musí fungovat správně, aby v případě nové krize byly jejich ekonomiky odolnější a blahobyt jejich obyvatel byl lépe chráněn. Eurozóna je pro mnohé prostě víc než jen ekonomický subjekt: je závazkem, kterým lidé své osudy spojili v jedno. Důsledky prohlubování sociálního rozměru v eurozóně, a možná i v několika dalších zemích, však zasluhují další diskusi. V současné době kromě koordinace fiskální politiky a dohledu nad ní neexistuje žádný právní rámec pro vytvoření právních předpisů pouze pro eurozónu, ale dal by se použít nástroj „posílené spolupráce“ uvedené ve Smlouvě o EU. Tento druh spolupráce znamená, že nejméně devět zemí by jako poslední možnost a pouze za souhlasu 27 členských států EU mohlo přijmout právní akty, které jsou závazné pouze pro zúčastněné země. Společné standardy by se mohly primárně zaměřit na trhy práce, konkurenceschopnost, podnikatelské prostředí a veřejnou správu a také na některé aspekty daňové politiky (např. na základ daně z příjmů právnických osob). Větší konvergence politik jednotlivých členských států v oblasti zaměstnanosti a sociální oblasti by eurozóně zajistila lepší podporu a jejím občanům větší ochranu. Stávající financování na úrovni EU by mohlo být použito na podporu společných akcí a/nebo by zúčastněné země mohly zřídit účelové fondy. Posílenou spolupráci by mohly využít rovněž různé skupiny zemí.

Členské státy EU se mohou v rámci reforem inspirovat zavedenými a osvědčenými modely jiných evropských zemí. V Dánsku se díky souběhu flexibility na trhu práce, silné sociální ochrany, fungujícího sociálního dialogu a celoživotního učení podařilo snížit nerovnost a posílit výkon ekonomiky. Duální systém odborné přípravy v Rakousku a Německu umožňuje lidem snáze přecházet z procesu učení do zaměstnání, neboť vzdělávání kombinuje s praktickou přípravou. Současně jsou všechny země vedeny k inovacím, a to v celostátním či evropském kontextu. Ať se jednalo o testování univerzálního základního příjmu ve Finsku, či zavádění zaručeného minimálního příjmu v Řecku nebo v Itálii, sílí tendence zkoušet nové modely, jež se budou hodit do nových podmínek. Osobní evidence činností, kterou nově zavedla Francie, sleduje všechny sociální nároky, např. účet odborné přípravy, účet pracovních rizik a dávky v nezaměstnanosti, na jediném účtu, který lze používat po celou dobu trvání pracovní dráhy jednotlivce. EU má bezpochyby dobré předpoklady k tomu, aby nabízela příklady řešení společenských problémů, jež mají dopady i na jiné části světa. Jedná se např. o rychlé stárnutí obyvatelstva v mnoha zemích, jimž chybí plnohodnotné systémy sociálního zabezpečení, o koncepci inteligentních měst ve světě či o řešení zdravotní péče budoucnosti.

V případě orientace celé „27“ na ochranu sociálně tržní ekonomiky a s ní souvisejícího specifického evropského způsobu života bude těžiště činnosti v sociální oblasti vždy spočívat na vnitrostátních a místních orgánech a jejich sociálních partnerech. I tak EU může využívat všechny nástroje, které má k dispozici, včetně rozvíjení iniciativ na podporu opatření členských států. Právní předpisy by nejenom stanovovaly minimální normy, ale ve vybraných oblastech by mohly plně harmonizovat práva občanů v celé EU. Pokud bychom se zaměřili na sbližování výsledků v sociální oblasti, mohly by být vypracovány závazné referenční úrovně pro důležité parametry přispívající k účinné politice zaměstnanosti, vzdělávacím a zdravotnickým systémům i systémům sociálního zabezpečení. Podle vzoru Záruky pro mladé lidi by mohla být vytvořena Záruka pro děti financovaná z fondů EU. Ozývají se hlasy, aby se více finančních prostředků, které jsou k

dispozici na úrovni EU, využívalo na podporu projektů zaměřených na rozvoj dovedností, integraci na trhu práce, boj proti chudobě a podporu sociální inovace. Aby se podpořilo sbližování s těmi, kdo dosahují nejlepších výsledků, mohlo by být financování EU podmíněno závazkem, že bude dosaženo určitých referenčních úrovní nebo že budou přijata některá reformní opatření. EU by rovněž dále mohla podporovat sociální investice prostřednictvím nástrojů na úrovni EU.

Pozornost by se měla v EU orientovat na nové výzvy, například**:**

- pravidla pro pracovníky digitální platformy,
- uznávání diplomů,
- mzdová ujednání evropského řidiče nákladní dopravy,
- jednotné číslování plátců sociálního pojištění,
- stejný věk pro odchod do důchodu (zajistit vyplácení důchodů),
- ustanovení nejen vnitrostátních inspektorů, ale také evropských inspektorů,
- sjednotit informační systémy,
- jednotný program Erasmus+ pro studenty, žáky, učitele,
- jednotný prostor vysokoškolského vzdělávání,
- evropský průkaz zdravotního pojištění,
- evropské zdroje pro řešení zdravotních rizik, která mají přeshraniční dosah,
- jednotné ukazatele v oblasti veřejného zdraví, například potravin,
- využívání informačního systému o zdravotním stavu lidí a jejich medikaci včetně úhrad.